

การทำนาในฐานะเป็นเครื่องมือสื่อสารธรรมะของพระพุทธเจ้า

The Farming is a communication tool of the Buddha's teaching

นางสาวมะลิ อิงสุข*

พระมหาทวี มหาปัญญา (ละลง), ผศ.ดร.**

อาจารย์ปานิสรา เบี้ยมุกตา***

บทคัดย่อ

เรื่องการทำนาในฐานะเป็นเครื่องมือสื่อสารธรรมะของพระพุทธเจ้า ผู้ศึกษามีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิธีการทำนาในความหมายของพระพุทธเจ้าว่าเป็นอย่างไร จากการศึกษาเรื่องดังกล่าวนี้มีสาระความรู้คือการทำนาเป็นการปฏิบัติธรรมในชีวิตประจำวันของทุกคน พระองค์ตรัสกับภิกษุภราดรว่าพระองค์ทรงเป็นชาวนาเช่นเดียวกันและทรงเปรียบศรัทธาว่าเป็นเมล็ดพันธุ์ น้ำฝนเป็นความเพียร แอกและไถเป็นปัญญา งอนไถเป็นหิริ ฝาดและประทักเป็นสติ เชือกเป็นจิต การหมั่นตายหญ้าในนาเป็นการทำลายกิเลส โสร้งจะเป็นความเพียรและทรงเปรียบการดูแลสุขภาพกายใจของพระองค์ด้วยการสำรวจระวังให้กายใจสมบูรณ์แข็งแรงเพื่อสามารถทำนาได้อย่างมีประสิทธิภาพว่าเป็นนาที่พระองค์ทรงทำเป็น “อมตะ” คำว่า อมตะ หมายถึงนิพพาน หรือ “เกษม” คือผลของการปฏิบัติธรรมอย่างต่อเนื่องที่ทำให้ถึงความดับทุกข์ทั้งปวงซึ่งทรงเปรียบความเกษมเหมือนผลผลิตของการทำนา ดังนั้นสื่อการสอนธรรมะของพระองค์คือทรงหยิบยกอุปกรณ์ในการทำนาและประสบการณ์การทำนาของชาวนามาใช้สอนซึ่งเป็นวิธีที่ดีที่ทำให้เกิดความเข้าใจในธรรมะที่ยากได้ง่ายเพราะประสบการณ์ของบุคคล คือ ต้นทุนพื้นฐานความรู้ที่สามารถต่อยอดความเข้าใจเรื่องราวได้ดี ทรงสอนเรื่องยากให้เข้าใจง่าย สื่อที่ทรงใช้จึงเป็นเครื่องมือสำคัญที่ทำให้ผู้ฟังธรรมสามารถเข้าใจเข้าถึงธรรมได้ด้วยการปฏิบัติตนในวิถีชีวิตประจำวันได้ไม่ยากนั่นเอง

คำสำคัญ : การทำนา, เครื่องมือสื่อสารในการสอน

Abstract

* นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

** อาจารย์ประจำบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

*** อาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา.

The study of The Farming is a communication tool of the Buddha's teaching. Its objectives is to study the farming ways of life in Buddhism. The Buddha said to Kasikabharadavara Brahmana. He was also the farmer. He compared the faith as the seeds. The rain water is the effort and the yoke of plough is the wisdom. The name of plough-like is the constellation is the moral shame. The pick is the mindfulness and the rope is the mind. Lord Buddha said to take care of the young plants by getting rid of the weed. The Buddha said Soracca as the effort and looked after his body and mind with the careness in taking the meal to cause his body to be strong and be able to work successfully. The output of the rice in the field is the happiness and the deathlessness. From his teaching, one can know that the attainer of Dhummas must be of the Faith and the Effort and must strictly practice according to the Three Learnings (Tisikkha). By this way, one can attain Nibbana. The output of the Experience Farming Buddha's communicate tool is easy to understand, because it's the basic humanity's knowledge to learning and It make Buddha taught difficult Dharma to easy understand. Kasikabhradavara Brahmana can understand Dharma and he can applied to practice himself every time.

Key words: Farming, Communication tool.

๑.บทนำ

ในสมัยพุทธกาล การเรียนการสอนในยุคนี้ยังไม่เป็นระบบการศึกษาที่ทันสมัยอย่างปัจจุบันคือไม่มีตำราเรียนที่เป็นหลักสูตรชัดเจน ไม่มีเทคนิคต่างๆในการเรียนการสอนและแหล่งข้อมูลต่างๆที่สามารถนำมาใช้อ้างอิง เมื่อคนในยุคนี้ต้องการทราบแนวคิดใหม่ทางการศึกษาก็จะต้องค้นหาจากเอกสารการบันทึกเหตุการณ์จากการวิจัยทางการเรียนการสอนการวัดผลจากห้องสมุดหรือสถาบันการวิจัยแห่งชาติ แต่ในสมัยพุทธกาลพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงเป็นพระบรมครูของโลก ทรงมีคำสอน หรือธรรมะ ที่เป็นแนวทางปฏิบัติ โดยใช้ปัญญาเพื่อตัดกระแสของความทุกข์ของตนเองได้ ในการสอนของพระพุทธเจ้าเป็นวิธีที่น่าสนใจที่ทันสมัยอยู่เสมอซึ่งคนในนี้สามารถสืบค้นได้จากเอกสารทางพระศาสนาคือคัมภีร์พระไตรปิฎกได้

เมื่อได้อ่านพระไตรปิฎก ตอน กสิการทวาชสูตร แล้วก็มีความเห็นว่าพระพุทธเจ้าทรงมีกุศโลบาย และเข้าใจธรรมชาติของคนที่พระองค์ทรงมีเมตตาสอน อีกทั้งทรงใช้สื่อการสอนที่ง่ายๆ ซึ่งมีอยู่ใกล้ตัวผู้เรียนที่สามารถใช้เป็นสื่อการเรียนรู้สามารถนำมาเปรียบเทียบเพื่อความเข้าใจได้ง่ายมากขึ้น ซึ่งเป็นเรื่องที่น่าสนใจ

อย่างยิ่ง ผู้เขียนจึงหยิบประเด็นมาศึกษาในหัวข้อ “วิธีการทำนาของพระพุทธเจ้าว่าพระองค์ทรงทำนาอย่างไร และผลจากการทำนาของพระองค์คืออะไร” ในเมื่อพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนาไม่ได้ระบุว่าสมณะหรือนักบวชในพระพุทธศาสนามีอาชีพหรือประกอบอาชีพใด ๆ เพื่อความดำรงชีวิตในสังคม มีแต่กล่าวถึงเรื่องการดำรงชีวิตด้วยการบิณฑบาตเท่านั้น หากแต่ในพระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๕ ตอน กสิการทวาชสูตร ได้กล่าวว่า พระพุทธเจ้าทรงเป็นชาวนา ซึ่งเป็นเรื่องที่ทำให้เกิดความสงสัยว่าพระองค์ทรงทำนาได้อย่างไรทั้ง ๆ ซึ่งในความเป็นจริงนั้นพระองค์ทรงเป็นพระศาสดาของโลก ผู้เขียนจึงคิดว่าเป็นเรื่องหนึ่งที่ควรหยิบยกมาพิจารณาหาความหมายที่ซ่อนเร้นอยู่ในสาระธรรมที่ควรนำมาปรับใช้ในการดำเนินชีวิตได้

จากเหตุผล ดังกล่าวผู้เขียนมีความสนใจในการค้นหาคำตอบว่าพระองค์ทรงใช้สื่อการสอนเรื่องการทำนาอย่างไร อีกทั้งหวังว่าคงจะเป็นประโยชน์ต่อผู้สนใจในธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าเพื่อประโยชน์สุขในการนำมาปรับใช้ในการดำเนินชีวิตของตนเองได้ตามความสมควรและเหมาะสมกับสถานะและอาชีพของตนเอง

ในสาระสำคัญของเรื่อง กสิการทวาชพราหมณ์สูตรระบุไว้ว่า ครั้งนั้นพระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จเข้าไปยังสถานที่เลี้ยงอาหารของกสิการทวาชพราหมณ์แล้วประทับยืนอยู่ ณ ที่สมควร กสิการทวาชพราหมณ์ได้เห็นพระองค์ประทับยืนบิณฑบาตอยู่ ได้กราบทูลตั้งนินทาว่า “ ข้าแต่สมณะ ข้าพระองค์ไถและหว่าน ครั้นไถและหว่านแล้วจึงบริโภคน้ำ ข้าแต่สมณะแม้พระองค์ก็ไถและหว่าน ครั้นไถและหว่านแล้วจึงบริโภคน้ำ ” พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ พราหมณ์แม้เราก็กไถและหว่านเหมือนกัน ครั้นไถและหว่านแล้วก็บริโภคน้ำ ” กสิการทวาชพราหมณ์กราบทูลต่อไปว่า “ ข้าพระองค์ไม่เห็นแอก ไถ ฆาต ประดัก หรือโคพลีพัท ทั้งหลายของท่าน เมื่อเป็นเช่นนี้ พระโคตมผู้เจริญยังกล่าวอย่างนี้ว่า “ พราหมณ์แม้เราก็กไถและหว่าน ครั้นไถและหว่านแล้วก็บริโภคน้ำ ” พระองค์ยืนยันว่าเป็นชาวนาเพราะว่าพระองค์ทรงมี ศรัทธาเป็นพีช ความเพียรเป็นฝน ปัญญาเป็นแอกและไถ หิริเป็นงอนไถ ใจเป็นเชือก สติเป็นฆาตและประดัก พระองค์ทรงคุ้มครองกายคุ้มครองวาจาได้แล้วสำรวมการบริโภคน้ำอาหาร พระองค์ทรงตายหย้าด้วยคำสัตย์ โสรัจจะของพระองค์ช่วยทำงานให้สำเร็จ ความเพียรของพระองค์ช่วยนำฐานะไปให้ถึงความเกษม จากโยคะนำไปไม่ถอยหลัง นำไปถึงที่ ซึ่งบุคคลไปแล้วไม่เศร้าใด เราทำนาอย่างนี้ นาที่เราทำนั้นมีผลเป็นอมตะ ”

พระสูตรนี้มีความน่าสนใจว่าทำไมพระพุทธเจ้าจึงใช้วิธีทำนาเป็นสื่อในการสอนแก่กสิการทวาชพราหมณ์โดยพระองค์ทรงหยิบยกคำเปรียบเทียบการปฏิบัติธรรมะให้เข้าใจง่าย ๆ จากวัสดุอุปกรณ์ที่พราหมณ์ใช้ทำนาในชีวิตประจำวัน เช่น ไถ แอก ฆาต งอนไถ เชือก เป็นต้น ซึ่งธรรมะของพระพุทธองค์เป็นเรื่องละเอียดอ่อนปุถุชนทั่วไปจะเข้าใจได้ยาก พระองค์จึงทรงกล่าวเปรียบเทียบข้อธรรมที่ปฏิบัติเพื่อความพ้นทุกข์กับการทำนา นับว่าเป็นเรื่องที่ท้าทายสติปัญญาของผู้ศึกษาเป็นอย่างมากที่จะน้อมนำมาศึกษาขยายความเพื่อความเข้าใจได้อย่างชัดเจนยิ่งขึ้น

ในการศึกษาพระสูตรนี้ สิ่งแรกที่เราควรทำความเข้าใจคือ เรื่องของคำศัพท์ที่ปรากฏในพระสูตร ซึ่งขออธิบายคำศัพท์ดังนี้ อมตะ จิตเกษม ศรัทธา ปัญญา หิริ สติ โสรัจจะ ความซื่อสัตย์ และคำทูลท้ายคือคำว่า โคพลีพาท สิ่งแรกที่ขอกล่าวคือเรื่อง การเปรียบเทียบ หมายถึง การคิดเชิงเปรียบเทียบเป็นกระบวนการคิดอีกรูปแบบหนึ่งที่มีประโยชน์และคนในสังคมไทยควรได้รับการฝึก การคิดเชิงเปรียบเทียบ ศาสตราจารย์ ดร. เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ กล่าวว่า^๑ การเปรียบเทียบสื่อได้ ๒ ความหมายคือ การเปรียบเทียบในลักษณะเทียบเคียงและลักษณะการเปรียบเทียบ การเปรียบเทียบในลักษณะเทียบเคียง หมายถึง การพิจารณาเทียบเคียงสิ่งต่างๆ ตั้งแต่สององค์ประกอบขึ้นไป เพื่อให้เห็นลักษณะที่เหมือนกันและแตกต่างกันระหว่างสิ่งเหล่านั้น ส่วนการเปรียบเทียบในลักษณะเปรียบเทียบ นั้นหมายถึง การเปรียบเทียบ สิ่งหนึ่งเป็นอีกสิ่งหนึ่ง เฉพาะส่วนที่มีความคล้ายคลึงกันในบางด้าน มักจะใช้เพื่อช่วยในการอธิบายสิ่งที่ผู้ฟังไม่รู้ โดยนำเอาสิ่งที่ผู้ฟังไม่รู้มาเปรียบเทียบให้เห็น เพื่อให้ผู้ฟังเกิดภาพในความคิดช่วยให้เข้าใจได้ง่ายขึ้น ส่วนการเปรียบเทียบในลักษณะเปรียบเทียบนี้ มีจุดมุ่งหมายเพื่ออธิบายสิ่งที่ต้องการสื่อสารได้ง่ายขึ้น ประโยชน์ของการคิดเปรียบเทียบ มีดังนี้ ทำให้เห็นความต่างในความคล้าย หากเราพิจารณาให้ดีแล้วเราสามารถเห็นสิ่งต่างๆ ที่แตกต่างกัน ลดความผิดพลาด ในการอ้างเหตุผลเปรียบเทียบ ทำให้เราค้นพบข้อเท็จจริงที่เป็นประโยชน์ การเปรียบเทียบทำให้เราสามารถมองเห็นสิ่งเล็กน้อยๆ หรือรายละเอียด จนทำให้เราสามารถค้นพบข้อเท็จจริงได้ ทำให้เข้าใจเรื่องยากและซับซ้อนได้ง่ายขึ้น ทำให้เข้าใจตรงกันในมาตรฐานที่แตกต่าง ลดเวลาในการอธิบาย จูงใจให้เกิดการคล้อยตาม และจุดประกายความคิดสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ

๒. ความหมายของคำศัพท์ในเรื่องการทำนาของพระพุทธเจ้า

ความหมายจากคำศัพท์ที่ปรากฏในพระสูตรที่น่าสนใจผู้เขียนขอหยิบยกมาเปรียบเทียบ ความหมายเพื่อความเข้าใจง่ายขึ้นระหว่างความหมายใน นัยของคำว่า “นี่ตถะ” ซึ่งเป็นคำที่ความหมายชัดโดยตรง กับนัยของคำว่า “เนยยตถะ” ซึ่งเป็นคำที่ความหมายต้องแปลความ

จากคุณประโยชน์ที่ได้ยกมาอ้างข้างต้น จึงขออธิบายความหมายในสิ่งที่พระพุทธเจ้าทรงเปรียบเทียบข้อธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงสอนพรหมณ์ว่าพระองค์ก็ทรงเป็นขาวนาเช่นเดียวกันเพื่อให้เข้าใจง่ายขึ้น คำที่ปรากฏในเรื่อง

๑. ศรัทธา การทำนาของพระองค์นั้นต้องมีศรัทธาในอาชีพ คำว่า ศรัทธา พระองค์ทรงเปรียบเทียบเป็น “เมล็ดพืช” เพราะว่าการศรัทธาเป็นความเชื่อมั่นในอาชีพตนเหมือนชาวพุทธพึงมีศรัทธาในศาสนาที่ตนนับ

^๑ ศ.ดร.เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, การคิดเชิงเปรียบเทียบ, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา:

ถือ คำว่า ศรัทธา ในพระสุตตันตปิฎก กล่าวว่ สัทธาณะ^๒ อริยสาวกในพระธรรมวินัยนี้ คือ เชื่อปัญญาเครื่องตรัสรู้ของตถาคตว่า “ แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบ พระองค์เป็นพระผู้มีพระภาค ” นี้เรียกว่า สัทธาณะ แต่ในความหมายของศรัทธาที่ยกมาจาก กสิการทวาชสูตรนี้ ผู้เขียนอธิบายว่าศรัทธาเป็นธรรมะเบื้องต้นที่สำคัญในการทำการงานใดๆของตนด้วยความเชื่อมั่น เป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญทำให้เกิดความสำเร็จแล้วครั้งหนึ่งของงานที่จะทำ พระองค์ทรงเปรียบเทียบกับเมล็ดพันธุ์พืช ที่ชาวนาต้องใช้ปลูกและขยายพันธุ์ ถ้าเป็นพันธุ์ที่อ่อนแอไม่แข็งแรงเมล็ดพันธุ์แห่งศรัทธาก็ไม่เจริญงอกงามต่อไป การทำนาก็ต้องมีอุปสรรคเพราะทำนาไม่ได้ผลที่ดีที่พึงได้รับ ถ้าจะมองอีกมุมมองหนึ่งว่า คนที่ขาดศรัทธาในการปฏิบัติธรรมแล้ว ธรรมก็ไม่เกิดขึ้นในตัวผู้ปฏิบัติ ธรรมก็ไม่เบ่งบานพัฒนาในหัวใจของตน เป็นเหตุปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ผู้ปฏิบัติธรรมไม่สามารถพัฒนาจิตใจของตนให้มีคุณภาพได้ต่อไป ดังนั้นถ้าหากจิตใจขาดศรัทธาอันเป็นตัวนำที่สำคัญในการปฏิบัติธรรมแล้วจิตใจก็ยังคงมืดบอดทาทางสว่างแห่งปัญญาไม่ได้ เพราะไม่มีศรัทธาเป็นตัวยัดนำทางเพื่อเป็นเครื่องมือสำคัญเบื้องต้นที่เป็นเหมือนธรรมะทำหน้าที่ผลักดันให้บรรลุธรรมของตนได้

๒. ความเพียร การทำนาของพระองค์นั้นต้องมี “ความเพียร”^๓ พระองค์เปรียบเทียบความเพียรเป็นเครื่องนำทางให้ประสบความสำเร็จและเป็นสุข ทรงเปรียบเทียบความเพียรเป็น “น้ำฝน” ที่ตกลงมาให้ความชุ่มฉ่ำพื้นดินและพืชจะได้อาศัยปุ๋ยที่น้ำชะแล้วนั้นเป็นอาหารไปเลี้ยงลำต้นใบดอก ความหมั่นเพียรฝึกตนให้เกิดความชำนาญในอาชีพเหมือนชาวพุทธที่ต้องเพียรปฏิบัติธรรมตามคำสอนของพระพุทธเจ้าให้เกิด ความพัฒนาการทางธรรมทางปัญญามากขึ้น คำว่า “ความเพียร” ผู้เขียนขออธิบายเพิ่มเติมว่า หมายถึง ความบากบั่น ความกล้าแข็ง ความพยายามทำในสิ่งที่ตั้งใจเพื่อให้เกิดผลสำเร็จ ความเพียรในภาษาธรรม พระพุทธเจ้าทรงหมายถึง ธรรมะที่เป็นปัจจัยทำให้ความศรัทธาในใจผลออกงอกงามมากขึ้น เป็นปัจจัยส่งเสริมให้ผู้ปฏิบัติธรรมมีความเจริญก้าวหน้าในสภาวะธรรมได้ พระองค์ทรงเปรียบเทียบความเพียรกับน้ำฝนที่ให้ความชุ่มชื้นต่อเมล็ดพันธุ์และเป็นปัจจัยทำให้เมล็ดพันธุ์พร้อมที่จะผลิแตกหน่อออกจากเปลือกของมัน คำว่าความเพียร มีใช้อีกคำหนึ่งคือ คำว่า “วิริยะ”^๔ แปลว่าความเพียรเช่นกัน คือความขยันหมั่นประกอบสิ่งนั้นๆด้วยความพยายามเข้มแข็ง อดทน เอาจริงไม่ท้อถอย ในกสิการทวาชสูตร ขออธิบายว่าพระพุทธเจ้าทรงเปรียบเทียบความเพียรกับน้ำฝนที่ให้ความชุ่มฉ่ำในเนื้อดินเป็นตัวละลายแร่ธาตุในดินทำให้เมล็ดพันธุ์ที่หว่านนั้นได้ซึมซับรับอาหารคือ

^๒ อัง. สุตตค.(ไทย) ๒๓/๖/๙ -๑๐.

^๓ ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานพ.ศ.๒๕๕๒**, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์, ๒๕๕๒), หน้า๘๐๒.

^๔ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๓๐, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิธรรมทานกุศลจิต , ๒๕๕๘), หน้า ๒๑๓.

แร่ธาตุที่ละลายด้วยน้ำฝนนั้น หากเมล็ดพันธุ์ที่สมบูรณ์ และมีปัจจัยต่าง ๆ พอเหมาะมันก็จะแตกหน่อออกมาเป็นต้นกล้าของพืชที่ชาวนาหว่านลงสู่พื้นดิน คือเมล็ดพันธุ์แห่งความศรัทธา ความชุ่มชื้นเป็นปัจจัยสำคัญทำให้เมล็ดพันธุ์แห่งความศรัทธาหรือความดีในจิตใจเจริญงอกงามขึ้นที่ละเล็กทีละน้อยต่อเนื่องจนแบ่งบานเจริญเติบโตขึ้นในใจ

๓. ปัญญา การทำนาของพระองค์นั้นต้องมีปัญญาในการทำนา ทรงเปรียบ“ปัญญา”เป็นแอกและไถที่ชาวนาใช้คราดดินพรวนดินเตรียมดินเพื่อหว่านเมล็ดพันธุ์ มีความมั่นคงสมดุลกันและสามารถใช้ไปพร้อม ๆ กัน มีลักษณะเป็นโครงหลักของเครื่องประกอบอื่น ๆ ให้นั้นคงของรูปทรงของคันไถ คำว่า “ปัญญา” หมายถึง ความรอบรู้ ความรู้ทั่ว ความฉลาดเกิดจากการเรียนและฝึกคิด ส่วนคำว่าปัญญาอีกความหนึ่งทางพุทธศาสนา หมายถึง ปัญญาความรู้แจ้งแทงตลอดที่เกิดจากการปฏิบัติธรรมต่อเนื่องมาแล้วอย่างดี เป็นปัญญาที่เกิดจากปัจจัยของการปฏิบัติธรรมอย่างมีเหตุมีผล ในกสิกรรมท้าวสุทนต์พระพุทธเจ้าตรัสเปรียบเทียบปัญญา กับแอกและไถ คำว่า ปัญญา ในพระสูตรตันตปิฎก กล่าวว่า ปัญญาธนะ^๕ อริยสาวกในพระธรรมวินัยนี้เป็นผู้มีปัญญา คือ ประกอบด้วยปัญญา ให้ถึงความสิ้นสุดทุกข์โดยชอบนี้เรียกว่าปัญญาธนะ หากพิจารณาประโยชน์การใช้งานของแอกและไถแล้ว แอกและไถเป็นโครงสร้างหลักของตัวไถทำหน้าที่ไถหน้าดินเปิดหน้าดินให้มีความร่วนปรับหน้าดินให้เหมาะสมเพื่อพร้อมที่จะหว่านเมล็ดพันธุ์พืชให้เมล็ดพันธุ์เจริญงอกงามได้ดี แอกและไถ เป็นอุปกรณ์หลักที่สำคัญทำให้เครื่องไถนารวมทั้งโคพลีพที่นำมาเทียมแอกเพื่อให้โคเดินอยู่ในตำแหน่งที่ชาวนาสามารถบังคับตามความต้องการ ในพระพุทธศาสนา ปัญญา^๖ เป็นปัจจัยสำคัญในการวิเคราะห์ความจริง ซึ่งในการปฏิบัติธรรมโดยการท้าวปีสนากัมมัญฐานั้นผู้ปฏิบัติต้องใช้สติปัญญาประกอบกันกำหนดรู้สถานะความจริงเพื่อขจัดกิเลสที่เข้าครอบงำในเรื้อนใจ เมื่อมีปัญหาแล้วความโง่เขลาทั้งหมดไป ผู้ที่มีปัญญาในการปฏิบัติงานนั้นก็เช่นกันปัญญาจะเป็นปัจจัยสำคัญในการทำงานอย่างได้อย่างมีประสิทธิภาพเพราะว่าปัญญาเป็นคุณสมบัติของใจที่มีคุณภาพในการคิดวิเคราะห์ตัดสินใจในการกระทำของตนเอง

๔. สติ การทำนาของพระองค์นั้นต้องมีสติ พระองค์ทรงเปรียบ “สติ”เป็นผาลและประดัก ซึ่งมีความหนักแน่นในเนื้อเหล็กและมีความคมสามารถตัดผิวดินให้เปิดออกทำให้ดินร่วนซุยเหมาะสมที่จะทำให้เมล็ดพันธุ์ได้รับอากาศปุ๋ยและน้ำอย่างพอเหมาะพอดีและเจริญเติบโต คำว่า “สติ”^๗ ในความหมายทั่วไปหมายถึงความระลึกได้ สำนึกพร้อมอยู่ ใจอยู่กับกิจกรรมที่ทำ จิตอยู่กับเรื่อง ส่วน สติ ในความหมายของพุทธศาสนา หมายถึง ธรรมะสำคัญที่ทำหน้าที่กำกับใจไม่ให้ฟุ้งซ่านรำคาญใจไหลไปกระทำในสิ่งที่ประมาท สติ

^๕ อัง.สตุตทก.(ไทย) ๒๓/๖/๑๑.

^๖ หลวงพ่อปราโมทย์ ปาโมชโช, อริยสังข์เพื่อความพ้นทุกข์(พระธรรมเทศนา), (กรุงเทพมหานคร: แปลนพรินทร์ ตั้ง, ๒๕๕๕), หน้า๑๐๙-๑๑๖.

^๗ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๒๐๕.

เป็นผู้มีบาทบาทกำกับใจให้ระลึกถึงความจริง เป็นกำลังหรืออาวุธสำคัญ เป็นคู่ปรับของกิเลสที่สามารถจัดกิเลสในใจได้อย่างราบคาบ ในกสิการทวาชสูตร มีอีกคำหนึ่งที่ขอหยิบยกมาอธิบายเพิ่มเติมคือ คำว่า “สติสังวร”^๘ หมายถึงสำรวมด้วยสติ คือ สำรวมอินทรีย์มีจักขุเป็นต้น ระวังรักษามิให้บาปอกุศลธรรมเข้าครอบงำเมื่อเห็นรูป ในกสิการทวาชสูตร สติ ขอบธิบายว่า พระพุทธเจ้าทรงเปรียบสติกับอุปกรณ์ที่มีคมแข็งแรง อันได้แก่ ฆาต และ ประตัก ซึ่งอุปกรณ์ทั้งสองชนิดนี้ชาวนาจำเป็นต้องใช้ควบคุมโคพลีพท์ให้มันปฏิบัติหน้าที่ให้ถูกทิศทางของร่องไถที่ต้องการ ไม่ให้มันดื้อดึงเดินไปทางอื่น “ฆาต” เป็นส่วนที่อยู่ตรงกลางสุดของตัวไถ อีกทั้งมีน้ำหนักเพราะทำด้วยเหล็กกล้า แข็งแรง และคม ทำหน้าที่ถากผิวดินเพื่อปรับหน้าดินเตรียมหน้าดินให้เหมาะสมในการหว่านเมล็ดพันธุ์พืชคือความศรัทธาให้สะดวกในการเจริญเติบโตเต็มที่เต็มตามสภาพความสมบูรณ์ของเมล็ดพันธุ์นั้น ๆ ส่วนประตัก เป็นอุปกรณ์ที่ทำจากเหล็กเช่นกัน มีความแหลมคมแข็งแรง ชาวนาจะใช้ปักหลังโคเพื่อตักเตือนเมื่อโคพลีพท์คือเดินไปผิดทิศทาง หากพิจารณาตรงนี้แล้ว ประตักก็คือการควบคุมอารมณ์ที่เกิดจากกิเลสตนเป็นตัวดึงสภาวะของจิตที่ออกแวก ฟุ้งซ่านรำคาญใจให้กลับมาสู่ความเป็นจริง ซึ่งความจริงดังกล่าวนี้ คือ ปรมัตถธรรม ที่ปรากฏในใจขณะปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน ประตักจึงเป็นอุปกรณ์สำคัญเปรียบเหมือนสติ ที่ใช้เตือนจิตที่ฟุ้งซ่านโลดแล่นออกไปนอกเส้นทางกุศลธรรม เป็นตัวกระตุ้นจิตให้กลับมาอยู่ในสภาวะปกติคือสภาวะที่เป็นกุศลจิตของตน

๕. หิริ การทำนาของพระองค์นั้นต้องมี หิริ พระองค์ทรงเปรียบ “หิริ” เป็นงอนไถ ซึ่งงอนไถเป็นอุปกรณ์ที่อยู่ส่วนหน้าของตัวคันไถทั้งหมดผู้ใช้ไถหรือผู้ไถนาจะมองเห็นได้ชัด คำว่า “หิริ” ในความหมายทั่วไป หมายถึง ความละอายต่อบาป ละอายแก่ใจ คือ ละอายต่อความชั่ว ส่วนคำว่า หิริ ในความหมายของพุทธศาสนา หมายถึง ธรรมะคุ้มครองตนและคุ้มครองโลก เป็นองค์ธรรมที่ทำให้ใจไม่กล้าละเมิดศีลอันทำให้ตนเองต่างพร้อย คำว่า หิริ ในพระสูตรต้นตปิฎก กล่าวว่า หิริธนะ^๙ อริยสาวกในพระธรรมวินัยนี้เป็นผู้มีหิริ คือ ละอายต่อกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต ละอายต่อการประกอบบาปอกุศลธรรมทั้งหลาย นี้เรียกว่า หิริธนะ คำว่า หิริ ในกสิการทวาชสูตร พระพุทธเจ้าทรงเปรียบกับงอนไถ ซึ่งงอนไถเป็นส่วนหนึ่งของไถที่อยู่ส่วนหน้าสุดของคันไถ เป็นอุปกรณ์ที่อยู่ส่วนหน้าสุดของทั้งหมดเหมือนคนที่อยู่ที่สูงย่อมมองเห็นสิ่งรอบๆตัวได้ชัดเจนในที่นี้หมายถึง ความละอายต่อบาปที่ตนอาจจะเผลอเผลอกระทำไปด้วยกิเลสครอบงำใจตน ผู้ที่มี หิริ^{๑๐} แล้วย่อมเป็นผู้ที่เคารพตนเองเคารพความดีของตนไม่กล้ากระทำการสิ่งใดๆ ที่ทำให้เกิดความละอายภายในใจของตนเอง เป็นการเคารพตนเองซึ่งมีผลต่อการครองตนครองชีพอย่างมีความสุขเพราะจิตมีความละอายในการกระทำที่เป็นโทษต่อตนและผู้อื่น คือ ละอายต่อบาปอยู่เสมอ แต่ หิริ มักจะมีโอตตปะปะประกอบอยู่ด้วยกัน

^๘ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๗๘.

^๙ อัง.สวดก.(ไทย ๒๓/๖/๑๐.

^{๑๐} ชุ.สุ.(ไทย).๒๕/๒๕๖/๕๖๐.

เสมอ ซึ่งโอดตปปะเป็นองค์ธรรมที่ผู้ปฏิบัติเคารพผู้อื่น ดังนั้นทั้ง หิริโอดตปปะ จึงเป็นธรรมคุ้มครองตนให้อยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

๖.ใจ การทำนาของพระองค์นั้นต้องมี ใจ พระองค์ทรงเปรียบใจว่าเป็น “เชือก” ซึ่งเชือกเป็นอุปกรณ์สำคัญที่มีความเหนียวใช้ผูกสิ่งของต่าง ๆ เป็นสิ่งที่ทำให้โคพลิกแพลง^{๑๑}และอุปกรณ์ที่ใช้ในการไถนาผูกโยงเชื่อมโยงติดกันเพื่อทำให้อุปกรณ์การไถเวลาใช้ก็จะไปด้วยกันอย่างมั่นคงเมื่อขวานาลงมือไถนา ทั้งโคและตัวไถจะไปด้วยกันทำให้ขวานาสามารถบังคับเครื่องมือของตนให้เกิดผลตามทิศทางที่ตนกำหนดไว้ได้ถูกต้อง การไถนาก็สำเร็จด้วยดี คำว่า “ใจ” ในความหมายทั่วไป หมายถึง สิ่งที่ทำหน้าที่รู้ รู้สึก นึกและคิด ส่วน ใจในความหมายทางพุทธศาสนา หมายถึง สภาวะจิตที่เป็นตัวรับรู้ความจริง ไม่มีตัวตน แต่อาศัยอยู่ในถ้า หรือหทัยรูป เป็นตัวบงการสั่งงานให้ร่างกายปฏิบัติตาม คำว่า “ใจ” เป็นคำไวพจน์กับคำว่า “จิตตะ”^{๑๒} หมายถึง ความคิดที่มุ่งไป คือ ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำและทำสิ่งนั้นด้วยความคิด เอาจิตฝึกฝนไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอยไป อุทิศตัวอุทิศใจให้แก่สิ่งที่ทำ ขออธิบายนัยของคำว่า “ใจ” ที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่าเป็นคำที่พระองค์ทรงเปรียบกับเชือกที่ผูกมัดไว้กับตัวไถ แยก และโยงไปถึงโคพลิกแพลง เพื่อบังคับทุกส่วนของอุปกรณ์ให้ทำงานได้ตามเป้าหมายหรือความประสงค์ของขวานา เป็นตัวเชื่อมโยงควบคุมทุกระบบของเครื่องมือในการทำนาให้มีประสิทธิภาพจนสำเร็จผลงานตามจุดประสงค์ หากพิจารณา หน้าที่ของใจ และ คุณสมบัติของใจ แล้ว จะเห็นว่าใจเป็นสายใยอันสำคัญที่เหนียวแน่นสามารถควบคุมการกระทำหรือพฤติกรรมของเราได้ดีทุกเรื่อง หากใจมีคุณภาพ ผลงานที่ทำก็ออกมาดีมีคุณภาพ หากใจไม่มีคุณภาพการทำงานและผลงานก็ด้อยคุณภาพหรือไม่สำเร็จในชิ้นงานที่ทำ คำว่า “ใจเป็นนายกายเป็นบ่าว” คงจะสะท้อนความหมายของหน้าที่ใจได้ดีที่สุด ดังนั้นในการปฏิบัติธรรม อุปมาเหมือนการทำนา เชือกแห่งใจ จึงเป็นปัจจัยสำคัญในการควบคุมการปฏิบัติธรรมหรือการทำนาให้ผลผลิตออกมาได้คุณภาพดีที่สุด

๗.โสรัจจะ การทำนาของพระองค์นั้นต้องมี “โสรัจจะ” พระองค์ทรงเปรียบเป็นเครื่องควบคุมเพื่อช่วยให้การทำงานได้สำเร็จตามเป้าหมายด้วยความไม่ประมาท คือการเฝ้าระวังให้เกิดความปลอดภัยในการทำงาน คำว่า “โสรัจจะ”^{๑๓} ในความหมายทั่วไป หมายถึง ความเสถียร ความมีอภัยภัยงาม รักความประณีตหมั่นจดและสงบเรียบร้อย ส่วนคำว่า โสรัจจะ ในความหมายทางพุทธศาสนา หมายถึง ความสุภาพอ่อนน้อมถ่อมตน และรอบคอบในการกระทำหรือปฏิบัติธรรมอันนำไปสู่ความไม่ประมาทในการดำเนินชีวิต คำว่า

^{๑๑} ส.ส.(ไทย) ๑๕/๑๙๖/๒๗๙.

^{๑๒} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๒๘๐.

^{๑๓} สุชีพ ปุญญานุภาพ, พจนานุกรมศัพท์พระพุทธศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (นครปฐม: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๓๐๕.

๙. **อมตะ** การทำนาของพระองค์มีผลผลิตเป็น “อมตะ”^{๑๖} ทรงเปรียบ อมตะ เป็นผลผลิตของการทำนาของพระองค์ หมายถึงความสุขที่เกิดจากความเพียรของสติปัญญาคือ “นิพพาน”^{๑๗} เมื่อชาวนาทำนาเกี่ยวผลผลิตได้แล้วก็จะมีความสุขจากการได้เมล็ดข้าวเปลือกไว้ขายไว้บริโภคมามากมาย เมื่อปลูกข้าวและหมั่นดูแลในที่สุดก็ได้ข้าวมาใช้บริโภค หรือนำขายได้เงินมาใช้จ่ายในครอบครัว “อมตะ” มีความหมายเท่ากับความสุขหรือความเกษมที่ผู้ทำนาได้รับผลผลิตอย่างน่าพอใจ แต่ความหมายในพุทธศาสนาหมายถึง “นิพพาน” คำว่า “เกษม” ในความหมายของภาษาคน หมายถึง ความสุขสบาย มีความปลอดภัย ส่วนคำว่า เกשמ ในความหมายของภาษาธรรม หมายถึง สภาวะจิตที่เป็นสุขเพราะหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวง คำว่า “เกษม” ในอีกความหมายหนึ่งแปลว่าปลอดภัย สวัสดิ์ สงบ หรือ ความสุข ในพระสูตรนี้พระพุทธเจ้าตรัสว่า ผลการทำนาของพระองค์ เป็นเกษม เป็นอมตะ ในความเป็นจริงของอาชีพทำนา ผลเก็บเกี่ยวจากนาคือ ข้าว แต่พระพุทธเจ้าทรงเปรียบเทียบผลผลิตจากการทำนาของพระองค์มีผลเป็นจิตเกษม เป็นอมตะเกษม เป็นอมตะธรรมหรือพระนิพพาน ซึ่งหมายถึงจิตมีสภาวะที่เป็นสุขตลอดตนจันทรันนั้นเอง

พระพุทธเจ้าทรงชี้ให้เห็นความเป็นจริงของชีวิต ว่าการพัฒนาจิตของมนุษย์ทำให้เกิดปัญญานำไปสู่การละคลายความยึดมั่นถือมั่นอันเป็นเหตุแห่งทุกข์ คำสอนของพระพุทธองค์นับว่าเป็นความงดงามของพระพุทธศาสนา ในฐานะที่เป็นเครื่องมือสร้างสติปัญญา ที่ได้ผลเหมือนแสงสว่างส่องใจของมนุษย์ให้เห็นความจริง ยอมรับความจริงอันประเสริฐ เห็นความเกิดดับความไม่เที่ยงแท้แน่นอน ความสงบเย็นที่เกิดจากการปฏิบัติธรรมให้ถึงที่สุดแล้วผลที่ได้รับคือ นิพพาน อันเป็นอมตะธรรมของพระพุทธเจ้าที่ทรงค้นพบคือสิ่งที่พระองค์ “ตรัสรู้” นั้นเอง

๓. บทวิเคราะห์เครื่องมือสื่อธรรมะของพระพุทธเจ้า

บทวิเคราะห์เหตุผลที่พระองค์ทรงใช้อุปกรณ์การทำนาในฐานะที่เป็นเครื่องมือสื่อธรรมะที่พระพุทธเจ้าทรงใช้สอนผู้ศึกษามีประเด็นที่น่าเสนอดังนี้ คือ

๓.๑ ทรงเห็นว่าการเรียนรู้จากประสบการณ์ทำให้เกิดความเข้าใจได้ดีกว่าการเรียนรู้ในสิ่งไกลตัว เพราะว่าโดยธรรมชาติของมนุษย์ส่วนใหญ่มักจะมีเกิดการเรียนรู้จากพื้นฐานที่ตนมี คือประสบการณ์เดิมของตน ซึ่งจัดว่าเป็นพื้นฐานที่ดีอย่างหนึ่งในการเรียนรู้ของมนุษย์ พระพุทธเจ้าทรงเห็นธรรมชาติในเรื่องนี้พระองค์จึงใช้สื่อการสอนที่กสิการทวารพราหมณ์มีอยู่แล้วและได้ปฏิบัติในชีวิตประจำวันอยู่แล้วทำให้เขาเข้าใจธรรมะได้ง่าย ดังนั้นการศึกษาเรื่อง “การทำนาในฐานะเป็นเครื่องมือสื่อธรรมะของพระพุทธเจ้า” จากพระสูตรเรื่องกสิการทวารพราหมณ์ ในพระไตรปิฎก ผู้ศึกษาพบว่า เครื่องมือหรืออุปกรณ์ที่ทรงใช้เป็นสื่อการสอนธรรมะนั้นเป็นสิ่งที่อยู่ใกล้ตัวที่หาได้ง่ายและไม่ต้องแสวงหาให้ยุ่งยาก อีกทั้งเป็นสื่อที่เหมาะสมที่สุดในการสอนธรรมะเพื่อให้

^{๑๖} ส.ส.(ไทย) ๑๕/๑๙๖/๒๗๙.

^{๑๗} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๒๒.

ผู้ฟังเกิดความเข้าใจจากพื้นฐานอาชีพหรือจากภูมิหลังของผู้ที่พระองค์สอน เพราะสื่อการสอนนั้นสามารถเชื่อมโยงสู่ธรรมะเพื่อให้เขาได้ง่ายมากที่สุด ค่ะ

๓.๒ ทรงสอนเรื่องยากเป็นเรื่องง่าย พระองค์ทรงสอนในสิ่งที่เข้าใจยากให้เข้าใจได้ง่าย โดยทรงสอนในสิ่งที่เป็นความจริงของชีวิต ที่เกิดขึ้นอยู่ในวิถีชีวิตของคน ๆ นั้นพระองค์ทรงชี้ทางธรรมโดยใช้วิธีการเปรียบเทียบกับอุปการณ์การทานาของชาวนาได้อย่างน่าเลื่อมใสศรัทธา ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการเตรียมดินด้วยการไถดิน อุปกรณ์ที่ใช้ไถ หน้าที่ของตัวไถ คันไถ ฆาล เชือก ปฏึก งอนไถ เมล็ดพันธุ์ข้าว ล้วนเป็นสื่อที่ทำให้ผู้ฟังคำสอนได้เห็นความสำคัญและประโยชน์ของอุปกรณ์นั้น ๆ ว่าเป็นองค์ประกอบสำคัญที่จะทำให้การทานาหรือการปฏิบัติธรรมประสบความสำเร็จได้ โดยมีคุณสมบัติในการทานา ได้แก่ “โลภจจะ” คือความขยันหมั่นดูแลต้นข้าวที่ปลูกไว้ด้วย “ความซื่อสัตย์” คือปฏิบัติดูแลจัดวัชพืชสม่ำเสมอ ๆ ไม่ให้มาแย่งอาหารต้นข้าวในนา และทรงอธิบายอีกว่า “ผลที่ได้เป็นรวงข้าวที่สมบูรณ์และมีจำนวนมากในการบริโภคซึ่งหมายถึงชาวนาบรรลุผลตามเป้าหมายในการทานา พระองค์ทรงเปรียบเทียบความสำเร็จจากการทานาของชาวนาดังกล่าวมานั้น เป็น “อมตะ” ซึ่งอมตะในที่นี้หมายถึงความสุขพอใจของผลงานที่ทำของชาวนาที่เกิดจากความขยันหมั่นเพียรตั้งใจดูแลรักษาต้นข้าวในนาอย่างสม่ำเสมออย่างต่อเนื่องของตนเอง

๓.๓ คุณค่าที่ได้จากวิธีการทานาในฐานะเป็นเครื่องมือสื่อธรรมะของพระพุทธเจ้า คือ แนวทางปฏิบัติธรรมเพื่อเข้าถึงธรรมที่มีความเป็นไปได้ง่ายและประสบผลสำเร็จได้อย่างสมเหตุสมผลตามความเป็นจริง จะเห็นชัดว่า พระองค์ทรงชี้แนวทางไว้ว่า การปฏิบัติธรรมสามารถทำได้ในชีวิตประจำวันเหมือนการประกอบอาชีพของตน แนวทางดังกล่าวนี้พระองค์ก็ทรงปฏิบัติจนประสบความสำเร็จคือตรัสรู้นั่นเอง ดังนั้นข้อคิดตรงนี้ผู้ศึกษาคิดว่าชาวพุทธยุคทุกสมัยก็สามารถปฏิบัติธรรมได้ตลอดเวลาแม้ว่าจะกำลังประกอบอาชีพการงานใดๆ เพื่อเลี้ยงชีพของตนเองทุกคนสามารถปฏิบัติธรรมตามบทบาทหน้าที่ของตนด้วยสติปัญญาคือ “มหาสติ” อันเป็นเครื่องมือสำคัญที่ใช้กำกับใจตนเองในการทำงานในชีวิตประจำวัน และผลจากงานที่ทำนั้นก็ทำให้ตนเกิดความสุขจากความสำเร็จในอาชีพของตนเอง คือเข้าถึง “อมตธรรม” หรือ “นิพพาน” คือความสงบเย็น ความสันติสุขที่ยั่งยืนภายในจิตใจของตน

๔. การปฏิบัติธรรมให้เข้าถึงธรรม

จากธรรมะที่พระพุทธเจ้าทรงสื่อสารให้กสิกรทวาทพรามณ์ ผู้ศึกษาเข้าใจว่าสิ่งที่พระพุทธเจ้าสื่อสารธรรมะไว้คือความสำคัญของการปฏิบัติธรรมที่ต่อบุคคลผู้อยู่เนื่อง ๆ ในชีวิตประจำวัน ดังนั้นการปฏิบัติธรรมให้เข้าถึงอมตะธรรมจึงเป็นเรื่องที่อยู่ในชีวิตประจำวันของผู้ปฏิบัติ จากการศึกษาเรื่องการทำนาในฐานะเป็นสื่อธรรมะของพระพุทธเจ้า ผู้ศึกษาเข้าใจว่า วิธีการที่จะทำให้เข้าถึง “อมตะธรรม” ได้นั้นผู้ปฏิบัติธรรมพึงปฏิบัติตามแนวทางดังต่อไปนี้

๔.๑ มีความศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างมั่นคง

๔.๒ ศึกษาข้อปฏิบัติได้แก่ ปรีชา คึกษาให้เข้าใจไม่ไขว่ไขว้ในทางธรรมคือมีสัมมาทิฐิ

๔.๓ ปฏิบัติธรรม ภาวนา พัฒนาจิตใจให้เกิดพลังบุญ เพื่อเป็นเครื่องมือหรืออาวุธที่มีประสิทธิภาพสามารถขจัดกิเลสที่จรเข้ามาครอบครองในเรื่อใจของตนได้ทำให้กิเลสอ่อนกำลังลงหรือหมดสิ้นไป

๔.๔ สำรวมระวังใจมิให้ไหลลงตกต่ำไปในเรื่องอกุศลด้วยการพิจารณาอารมณ์ตนเองเสมอ ๆ เพื่อให้รู้เท่าทันอารมณ์ของตนอยู่เสมอๆ บริหารการทำงานของจิตให้จิตทำหน้าที่ดูจิตตนเสมอๆ

๔.๕ พึงสังเกตจิตใจตนทำสมาธิวิปัสสนา กำหนดรู้ดูแลรักษาใจให้มีสภาวะผ่องใสเป็นปกติอยู่เสมอ ๆ ไม่ปล่อยใจไหลลงสู่วังวนแห่งกิเลสอีก รักษาจิตใจให้เข้มแข็งด้วยธรรม รักษาจิตใจให้มีธรรมะครองใจตนอยู่เสมอๆ จิตลักษณะดังกล่าวนี้เป็นจิตคุณภาพที่สามารถนำพาให้ผู้ปฏิบัติดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างเป็นสุขเพราะจิตใจมี “อมตะธรรม” ครองในเรื่อใจอยู่อย่างมั่นคง

๔.๖ บำเพ็ญบุญบารมีด้วยทาน ศีล ภาวนาให้เป็นฐานหลักสำคัญของการปฏิบัติธรรมทำให้เป็นไปตามปกติสม่ำเสมอให้ถึงที่สุดของการดำรงชีวิตหรืออายุขัยของตนเพื่อเป็นพลังหรืออนุสัยตามส่งให้เกิดปัญญาญาณอันเป็นเครื่องมือเดินทางไปให้ถึง “อมตะ” คือ “นิพพาน” ในอนาคต

๕. สรุปการทำนาในฐานะเป็นสื่อธรรมะของพระพุทธเจ้า

อย่างไรก็ตามการทำนาของพระพุทธเจ้าที่ได้กล่าวมาข้างต้นนั้นเป็นเทคนิคในการสอนธรรมะที่มีเอกลักษณ์และเป็นอัจฉริยภาพเฉพาะของพระพุทธเจ้าที่พระองค์ทรงสอนธรรมะที่เป็นเรื่องยากให้เป็นเรื่องที่เข้าใจได้ง่าย โดยทรงเปรียบธรรมะกับอุปกรณ์ในการประกอบอาชีพทำนาของกสิกรทวาทพราหมณ์ที่ปฏิบัติในชีวิตประจำวันว่าการปฏิบัติธรรมก็เหมือนการปฏิบัติหน้าที่ในการงานของตนด้วยใจเชื่อมั่นความศรัทธาในอาชีพของตน มีความเพียรตั้งใจดูแลปรับปรุงเอาใจใส่ในการประกอบอาชีพของตนอย่างซื่อสัตย์สุจริต และผลที่ได้จากการประกอบอาชีพด้วยความศรัทธามุ่งมั่นเอาใจใส่นั้นก็จะเกิดผลประโยชน์และความสุขในชีวิตของตนเอง

บรรณานุกรม

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร

: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานพ.ศ. ๒๕๔๒. กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์

พับลิเคชั่น, ๒๕๔๖.

ผศ.บุญมี แทนแก้ว. จริยธรรมกับชีวิต. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๕๒.

พระปราโมทย์ ปาโมชโช. อริยสัจเพื่อความพ้นทุกข์. กรุงเทพมหานคร : แปลนพริ้นท์ติ้ง, ๒๕๕๕.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่

๒๓. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิธรรมทานกุศลจิต, ๒๕๕๙.

_____ .พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๓๐.กรุงเทพมหานคร.

มูลนิธิธรรมทานกุศลจิต, ๒๕๕๘.

พระมหาทวี มหาปัญญา (ละลง). ผศ.ดร. ความงามในพระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร: ห.จ.ก.ภาพพิมพ์.,๒๕๕๕.

แสง จันทร์งาม.วิธีสอนของพระพุทธเจ้า. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

สุชีพ ปุญญานุภาพ. พจนานุกรมศัพท์พระพุทธศาสนาไทย-อังกฤษ. พิมพ์ครั้งที่ ๙. นครปฐม:

โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

ศ. พิเศษ จำนงค์ ทองประเสริฐ. (ราชบัณฑิต). จริยศาสตร์และจริยธรรมเพื่อพัฒนาชีวิต.

กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.

ศ.ดร.เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, การคิดเชิงเปรียบเทียบ, [ออนไลน์].แหล่งที่มา :

<https://yourdicts.wordpress.com>. [๒๑ ส.ค. ๒๕๕๔]